

પન્ના નાયક

(જન્મ : તા. 28-12-1933)

પન્ના ધીરજલાલ નાયકનું વતન સુરત છે, હાલ તેઓ અમેરિકામાં વસે છે. ‘પ્રવેશ’, ‘ફિલાડેલ્ફિયા’, ‘નિસબત’, ‘અરસ પરસ’, ‘ચેરીબ્લોસમ્સ અને ફ્લેમિંગો’ વગેરે તેમના કાવ્યસંગ્રહો છે. ‘રંગઝરૂખે’ એ તેમનો અગિયાર દીર્ઘકાવ્યોનો સંગ્રહ છે. ‘વિદેશિની’ ગ્રંથમાં તેમની તમામ કવિતા સંગ્રહિત થઈ છે. નારી સંવેદનાની અભિવ્યક્તિ એ તેમની ખાસ ઓળખ છે.

અમેરિકામાં વસતાં કવયિત્રી આધુનિક માણસની એકલતા અને નારીનું સંવેદન અસરકારક રીતે આલેખે છે. આજે સંબંધો વચ્ચેનું અંતર વધતું જાય છે. ઘરના દીવાનખાનામાં પડદા, લેમ્પ, ગાલીચા, સોફા વગેરે તો સરસ રીતે ગોઠવી દીધા, એથી દીવાનખાનું સુશોભિત થયું, પણ પછી નાયિકા જાતને પૂછે છે કે, ‘આ બધામાં મારું સ્થાન ક્યાં ? હું મને ક્યાં ગોઠવું ?’ તે પોતાનું કેન્દ્ર શોધી શકતી નથી. માણસ સંબંધની જગ્યા સાધનોથી ભરી તો શકે, પણ પછી એકલતા પણ અનુભવે તેની વેદના કાવ્યમાં સરસ રીતે વ્યક્ત થઈ છે.

દીવાનખાનાને

વ્યવસ્થિત કરું છું

ઘડી અહીં, ઘડી તહીં

વિવિધ ફેરફારથી –

વસ્તુનું મન પૂછી પૂછી

ગોઠવણી કરું છું.

સોફા અને લેમ્પને નવું સ્થાન આપ્યું

બારીના પડદા બદલી કાઢ્યા

જૂના ગાલીચાની જગ્યાએ

Wall to wall કારપેટ નખાવી દીધી.

સુશોભને પ્રસન્ન થાય છે દીવાનખાનું

સઘળું બરાબર થાય છે ત્યારે જ

છટકે છે મારું મન –

આ બધાંમાં મને ક્યાં ગોઠવું ?

કેન્દ્ર શોધું છું.

જ્યાં હું સરખું બેસી શકું....

–પણ બારી કનેથી રસ્તો નિહાળતી

હું ઊભી જ રહું છું.

શબ્દ-સમજૂતી

સમાનાર્થી શબ્દો/શબ્દાર્થ

ગાલીયો જાજમ Wall to wall કાર્પેટ(અહીં) દીવાલથી દીવાલ સુધી શેત્રંજી; કેન્દ્ર મધ્યબિંદુ રસ્તો માર્ગ, પથ;
મન અંતઃકરણ, અંતર

તળપદા શબ્દો

કનેથી - પાસેથી; નિહાળવું - જોવું

વિરુદ્ધાર્થી શબ્દો

પ્રસન્ન × અપ્રસન્ન; જૂનું × નવું; વ્યવસ્થિત × અવ્યવસ્થિત

રૂઢિપ્રયોગ

છટકી જવું - નાસી જવું (અહીં) વિચારે ચડવું

શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ

મુલાકાત માટેનો બેઠકનો ઓરડો - દીવાનખાનું

સ્વાધ્યાય

1. નીચેના પ્રશ્નો સાથે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી ખરાની (✓) નિશાની કરો.

(1) સુશોભનથી કોણ પ્રસન્ન થાય છે ?

(a) કાવ્યનાયિકા (b) દીવાનખાનું (c) મન (d) બારી

(2) કાવ્યનાયિકા કઈ જગ્યાએ વસ્તુઓ વ્યવસ્થિત કરી રહ્યાં છે ?

(a) રસોડામાં (b) ઓસરીમાં (c) દીવાનખાનામાં (d) ફળિયામાં

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો :

(1) નાયિકા દીવાનખાનામાં વસ્તુઓ કેવી રીતે ગોઠવે છે ?

(2) કાવ્યમાં કયા અંગ્રેજી શબ્દોનો સમાવેશ થયો છે ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) નાયિકા દીવાનખાનાની કઈ-કઈ વસ્તુઓમાં શા માટે ફેરફાર કરે છે ?

(2) કાવ્યના અંતે નાયિકા કેવો મનોભાવ અનુભવે છે ?

4. નીચેના પ્રશ્નનો સવિસ્તર ઉત્તર લખો.

(1) કાવ્યમાં 'વસ્તુઓ ગોઠવાઈ શકે છે, મન ગોઠવાતું નથી', તેની વેદનાને સમજાવો.

વિદ્યાર્થી-પ્રવૃત્તિ

- કાવ્યના આધારે – દીવાનખાનામાં ઊભા રહી બારીમાંથી દૂર દૂર રસ્તો નિહાળતી સ્ત્રીનું ચિત્ર દોરો.
- વર્ગની વસ્તુઓ, ચિત્રો વગેરેની નવેસરથી ગોઠવણ કરી શો ફેરફાર થયો તે મૂલવો.

ભાષા-અભિવ્યક્તિ

આ કાવ્યમાં 'ફેરફારથી', 'મારું મન' અને 'બેસી શકું' આ શબ્દો પછી ગુરુરેખા વપરાઈ છે, જે આ શબ્દોનો સંદર્ભ રજૂ

કરે છે અને મુદ્દાને સ્પષ્ટ કરે છે. ગુરુરેખાનો આ ઉપયોગ હવે બિલકુલ સ્પષ્ટ થયો હશે.

આ અછાંદસ કાવ્યમાં કવયિત્રીએ Wall to wall જેવા અંગ્રેજી શબ્દો સહજ રીતે ગૂંથી લીધા છે તો ‘મને ક્યાં ગોઠવું?’થી પ્રશ્ન અને ‘જ્યાં હું સરખી બેસી શકું...’ જેવા અપૂર્ણ વાક્યથી વિચારવાનો અવકાશ અને ‘હું ઊભી જ રહું છું’ના પરિણામથી કાવ્ય પૂર્ણ કર્યું છે.

શિક્ષક-ભૂમિકા

- મનોવૃત્તિ, નિર્ણય-અનિર્ણય વચ્ચે ઝોલાં ખાવાં – વર્ણનની આ વિવિધતા કાવ્યને હૃદયસ્પર્શી બનાવે છે તેનું દર્શન કરો. કાવ્યમાં પંક્તિઓના ટુકડા કરીને એક એક વિધાન દ્વારા એક ચિત્ર દોરીને એને અધૂરું રાખીને નાયિકાના ચિત્તને પ્રગટાવવામાં વર્ણન કેવું અસરકારક બની શકે તે સમજો. ‘વસ્તુનું મન પૂછી પૂછી ગોઠવણી કરું છું’ વસ્તુને પણ પસંદગી મળે છે – મને મળતી નથી તે વેદના પ્રગટ કરવી.
- ‘મારો અસબાબ મારો રાગ’ સરોજ પાઠકની નવલિકા મેળવીને તેનું વર્ણન રજૂ કરો.

